

філології, однак доступ до «інформації» не надав поштовху для істотного поглиблення історичних наукових студій. До того ж спостерігаємо протягом більше ніж понад пів року, що проблема закриття книгозбирання дореволюційних видань у Харківській центральній науковій бібліотеці (Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна) багатьох аспірантів і науковців просто не обходить. Наявність інформаційної бази й багатих бібліотек теж, як виявляється, не буде свідченням розвитку історичних досліджень. Ба

більше, свого часу діяльність школи Миколи Ковальського в Дніпропетровському університеті наприкінці 1980-х – напочатку 1990-х чипотужного центру дослідження Південної України в Запоріжжі наприкінці 1990-х років безпосередньо не пов'язували з наявністю в Дніпропетровську чи в Запоріжжі величезних бібліотек. Розумію, що це не сприяло роботі науковців, але й не було причиною згорання наукових студій.

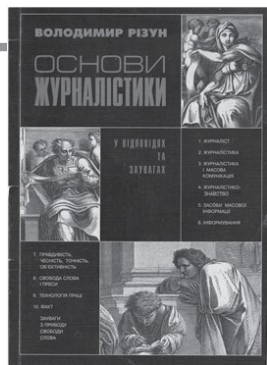
Окрім того, роль історика, Твоя засаднича теза щодо сучасності, в радянські часи мала інше підґрунтя. Історичні факультети були насамперед кузницею ідеологічних кадрів, із перспективою посісти місця секретарів із ідеологічних питань у численних райкомах, міськкомках, обкомах, структурах держбезпеки. Про який інтелектуальний опір могло йтися? Нині перспектива навчання на історичному факультеті передбачає вчителювання в школі чи викладання у вищій школі, однак, за

«лукавою статистикою», більшість випускників працюють не за фахом, часто потім здобуваючи іншу освіту чи пристосовуючись у тих сферах життя, де потрібний лише диплом про вищу освіту. На історичні й інші гуманітарні факультети часто вступають, «бо там немає математики», плата за контрактне навчання менша, «вчитися неважко». Небагато людей ідуть сюди вчитися, щоб здобути відповідні знання й отримати якісну освіту. Якщо, вибачте, масмо відповідний соціальний контингент студентів на наших історичних факультетах, то маємо чи матимемо відповідний рівень історичної науки.

Однак заторкнуті проблеми стосуються всієї української науки як соціального інституту, з масовою «втчею мізків», неперспективністю заняття науковою діяльністю і втратою престижу, непотизмом і корупцією в здобуванні наукових ступенів, нерозмежуванням адміністративної та наукової діяльності.

Наостанок, друже, що стосується нашої історичної науки, її не треба звідкись витягувати. Чимало речей слід заново створювати, часто відмовившись від попередніх практик, зосередившись на громадських ініціативах, персональних грантах, розвитку незалежних наукових інституцій і студій та – найголовніше – на власній реальності й відповідальності. А згадана другосортна продукція, якої, крім автора, ніхто не читає, вдавана вченість, низькопробний кар'єризм, відсутність відкритості й обговорення наукових досліджень, низка інших переважно морально-етичних виразок характерні не лише для «історіографій на краях». Заторкнення та визнання глибини цієї проблеми вже є певним зрушенням, а нові поставлені питання здатні перерости в нові дослідження. Зерна відсіються від половини, хоча й не без утрат, упасти б їм лишень у життєдайний ґрунт.

З пошаною,
Володимир Маслійчук

Володимир Різун
Основи журналістики
у відповідях та заувагах

Київ: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2004

Директор Інституту журналістики КНУ імені Шевченка, маючи на меті розкрити зміст засадничих понять журналістичнознавства, вдається до форми бесіди – вельми експресивної, багатослівної, з численними риторичними (і не надто) запитаннями, порівняннями й метафорами, що не особливо сприяє адекватній реценції. Автор свідомий того, що «журналістика в суспільстві для чогось існує, тобто вона має сенс». Пояснюючи завдання журналістики як професії, зіставляє її з так званою другою найдавнішою професією: «Жінка природно вітілає, задовольняє чоловіка. Це професія? Ні». І знов апелює до «основних інстинктів»: «Трагікомічною ситуацією для майстра є ситуація, коли треба їсти, а нічого, треба кохатися, а ні з ким, треба поговорити, а ні про що». Інтерпретуючи свободу, докторфілологічних наук вдається до поетичних тропів: «Свобода в руках невіглаха – це ядра зброя, виделка в руках убивці». Він застерігає журналістів: «Головний ризик – це саме існування людства, суспільства. Єдиний рецепт забезпечення абсолютної правди в суспільстві – це знищення його. Суспільство є рознощиком суб'єктивізму». На запитання «голі факти – це добре чи погано?» відповідає так: «Голі, поверховий факт – це навіжений факт. Від нього можна чекати чого завгодно. Він, як бомба, може вибухнути, як гнилий огірок. Зовні красивий, а всередині гнилий». Впадає в око, однак, що, на відміну від раніших «теоретичних праць», автор оперує такими поняттями, як чесність, правдивість, об'єктивність, свобода, незалежність тощо доволі обережно, не намагаючись довести їх до абсолюту, усвідомлюючи неможливість цього. Тому можна висловити сподівання, що досі позірно ідеалізована журналістська освіта в Україні поволі наближається до реальності.

Ксеня Харченко

Історіографії з-за краю

Войцех Янковський

Стаття Андрія Портнова про стан сучасної української історіографії («Критика», 2006, ч. 3) спричинила, наскільки мені відомо, певне зацікавлення й критичні зауваження на авторову адресу. Я не українець і не історик, але мої наукові інтереси певною мірою стосуються України й історії, тому дозволю й собі відгукнутися.

Маю враження, що текст Портнова є продуктом позитивного, але, на жаль, наразі радше поодинокого, ніж масового, процесу, що його започаткував розпад так званого «комуністичного табору». Молоді люди дістали змогу навчатися за кордоном і порівнювати закордонну ситуацію зі станом справ у власній країні – мені здається, що саме такий досвід автора (який навчався в Польщі, а згодом брав участь у дослідницькому проєкті в Німеччині) дозволяє коментувати стан рідної науки. Тим більше, що текст Портнова – це не тільки критика власного середовища, а радше спроба ширшої рефлексії над станом науки та пошуку ліків на діагнований стан. А звучить він десь так: ерозія світу науки. У Польщі щоразу частіше кажуть, що нині титул «магістр» означає те саме, що колись «матура» (випускні іспити в гімназії), а «докторат» – те саме, що колись «магістерка». Отже, можливо, це ширше явище? Час непрочитаних книжок у Центрально-Східній Європі? (Пишучи ці слова, кидаю погляд на полиці авторів, що «відзавжди» чекають на мене.) Портнов пише також про незадовільну ситуацію на ринку історичних видань. Утім, це, либонь, закид не до середовища. Беручи до уваги ситуацію на українському книжковому ринку, важко сподіватися чогось іншого. У Польщі книжки популярного британського історика Нормана Дейвіса стали бестселерами, але їх завжди супроводжує реклама і вони завжди є медійними фактами. Чи в Україні історичні книжки є медійними фактами?..

Щоразу сильніша тенденція до регіоналізації тематики, на думку Портнова, є одним із симптомів ерозії світу науки, її звуження до свого локального середовища. Читання деяких «фахових видань» змушує визнати, що автор має рацію – формальний характер багатьох статей. Дотепер не можу надивитися з кількосторінкової описової статті про демографічні зміни в XIX столітті в одному з регіонів України пера аж трьох авторів – то був звичайнісінький переказ даних переписів населення, і я підозрюю, що всім трьом шлося просто про ще одну позицію в бібліографії. Інші спостереження Портнова також видаються влучними. Доробок локальних середовищ незнаний поза регіонами. Прошу підказати, де в Києві, Львові чи Харкові можна купити книжки, видані в Чернівцях? Буковина, якою спеціально цікавився, видається самотнім островом на науковій мапі України. Втім, можливо, те, чого не видно зі Львова чи Києва, видно із Яс, Сучави чи Кишинєва? Може, саме таким є майбутнє тих регіональних осередків? Існують певні наукові контакти українських і румунських істориків, часто й досі зареєстровані підозрами й упередженнями ще советського походження, але хто знає? Можливо, у цій тезі Портнов не завжди має рацію?

У тексті також було порушено справу бюрократизації та формалізації праці бібліотек і архівів. Мій досвід каже, що деякі приписи в українських бібліотеках абсолютно анахронічні й абсурдні. Чому, наприклад, до деяких із них не можна вносити портативні комп'ютери? Аби уникнути однобічності, мушу з приємністю визнати, що не раз відчував зичливість і допомогу у відділі українки Львівської наукової бібліотеки імені Стефаника. Розумні працівники можуть залагоджувати певні неладності, але тривання безпідставних приписів таки небезпечне, позаяк його завжди ладні

використати люди, яких обходить не наука, а «порядок». А формальні вимоги – згоди, дозволи, печатки – вельми ускладнюють доступ до матеріалів.

Бюрократичні перепони, втім, не найгірша річ, яка може спіткати іноземця. Ще один рудимент советських часів – своєрідне ставлення до людини, що входить до брами університету. У Чернівцях один із працівників закидав мене градом запитань, і я почувався так, ніби входжу до якогось стратегічного об'єкта, а не місця здобуття знань і обміну думок: *звідки? А навіщо? А пощо? А до кого? Залишити паспорт!* Важко уявити таку ситуацію, коли науковець входить до університету й мусить пояснювати, що він тут робить, відповідаючи на майже поліційні запитання. Один мій знайомий із Варшавського університету оповідав мені про приблизно таке потрапляння в одному з українських університетів. Звісно, буває й гірше. Анекдот, почутий від польського історика, оповідає про те, як знаний німецький професор, хай він буде Шварц, не маючи змоги потрапити до одного з наукових осередків у Москві, сказав: «Я професор Шварц». На що у відповідь почув: «Під час війни ми таких Шварців розстрілювали!». Сам я колись, привітавши однієї чернівецької україністки українські газети з Польщі й запитавши на кафедрі української філології, чи є пані, назвімо її, Василюшин, почув у відповідь: «Немає». І тільки. Нікого не зацікавило, хто я, що тут роблю, ніхто навіть не подумав допомогти мені (і своїй колезі). Я говорив із сильним іноземним акцентом, а пані, яку шукав, спеціалізується на диспозитивній літературі, тож я міг бути письменником із Прішєва, Сучави, Перемишля чи Торонта, але це не мало жодного значення. Я залишив газети й ніколи не дізнався, чи вони їй хоч колись знадобилися...

Ці кілька абзаців заторкують лише деякі сюжети, згадані в статті «Історіографії на краях». Це лише додатковий голос. Голос іззовні (з-за краю), тому, ймовірно, позначений певними похибками, але й дистанцією до проблематики обговорення. □